

САГА ПРО ОНТОЛОГІЮ МОРФЕМИ –LY

У статті визначається специфіка похідних одиниць, до складу яких входить морфема -ly, подається її онтологічна характеристика. Проводиться морфолого-синтаксичний аналіз денумеративів на матеріалі англomовного художнього дискурсу.

Ключові слова: денумератив, морфема, словотвір, омонімічність, дериват, конверсія, адвербіалізація, ад'єктивація.

САГА ОБ ОНТОЛОГИИ МОРФЕМЫ –LY

В статье определяется специфика производных единиц, в состав которых входит морфема –ly, дается её онтологическая характеристика. На материале англоязычного художественного дискурса проводится морфолого-синтаксический анализ денумеративов.

Ключевые слова: денумератив, морфема, словообразование, омонимичность, конверсия, дериват, адвербиализация, адъективация.

SAGA ABOUT THE ONTOLOGY OF –LY MORPHEME

Peculiarities of derivative units with the –ly morpheme are determined, its ontological description is given. Morphological and syntactic analysis of numeral derivatives based on the English belles-lettres discourse is carried out.

Key words: denumeral, morpheme, word-building, homonymy, conversion, derivative, adverbialization, adjectivation.

Мова є універсальним засобом людського спілкування і відіграє важливу роль у формуванні національного світогляду. Виникнення лінгвальних одиниць, їхня здатність конструювати нові слова та

словосполучення сприяють розвитку словникового складу [7]. Останнім часом в умовах глобалізації спостерігаються інтенсивні процеси словотворення, основним об'єктом якого є похідні одиниці як результат семантичних і дериваційних трансформацій вихідного слова.

Проблема денумеративів, секондарних конструювань з компонентом числівником, є **актуальною** з огляду на тенденції сьогоденної лінгвістики до осмислення функціонально-системного буття одиниць мови. Вони є одним із засобів актуалізації категорії квантитативності, виявляючи на епідигматичному рівні здатність переходити до класу інших частин мови. Тому серед денумеративів виокремлюють субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні та службові утворення, наприклад, *twins, alone, lonely, thrice, only, between*. Питанням квантитативної лексики присвячена значна кількість праць вітчизняних та зарубіжних науковців (С. О. Швачко, Н. І. Чернюк, С. В. Баранової, О. М. Медвідь, Н. Д. Арутюнової, С. А. Жаботинської та ін.).

Мета статті – дослідити представлення похідних одиниць англійської мови з суфіксом *-ly*, що розкривають його онтологію – передбачає виконання таких **завдань**: проаналізувати розвиток морфеми *-ly*, охарактеризувати її омонімічність, розглянути частиномовну належність денумеративів *only* та *lonely*.

Числівники англійської мови характеризуються словотворчою активністю, яка проявляється у процесах суфіксації та словоскладання. У дериватах основа числівника посідає препозитивне місце та виступає мотивуючим елементом [4, с. 118]. Денумеративи, утворені за допомогою суфіксів, відносять до трьох ступенів деривації. Для відчислівникових конструювань показовим є перший ступінь похідності типу *six-th, four-some, five-(e)r*. У другому ступені суфікс останнього порядку здебільшого закриває

словотворчу активність нумеральної основи (*six-th-ly, fif-th-ly*), до третього відносять деривати типу *multimillionaires*.

Словотвірні морфеми поповнюються за рахунок повнозначних слів. Так, суфікс *-ly* за походженням є спільногерманським. У всіх германських мовах він походить від одного й того ж самостійного слова (с. а. *lic*; старонім. *lih, lich*, гот. *leik* «тіло, образ, форма»), яке спочатку вживалося в якості другого компонента складних слів [5, с. 138].

У процесі розвитку англійської мови зв'язок другого компонента подібних складних слів із самостійним значенням постійно послаблювався, і елемент *-lic* став все більш чітко виконувати словотворчу функцію. Крім того, елемент – *lic*, вживаючись як суфікс, завжди був ненаголошеним. Тому голосний *[i]* значно скоротився, а кінцевий приголосний перестав, унаслідок цього, зовсім вимовлятися [3, с. 256].

У результаті виник суфікс *-ly*, який спочатку утворював прикметники лише від питомих англійських слів, але поступово став приєднуватися і до запозичених слів. Даний афікс має значення «схожий або той, що характеризується тим, на що вказує основа». Він поєднується з основами лише певних семантичних класів іменників, що позначають [8]:

1) осіб. Наприклад: *fatherly* «батьківський», *sisterly* «сестринський», *motherly* «материнський, ніжний», *beggarly* «бідний, убогий», *rascally* «шахрайський, що стосується шахраїв»;

2) відрізки часу. Наприклад: *yearly* «щорічний», *monthly* «щомісячний, місячний», *weekly* «тижневий, щотижневий», *daily* «щоденний, добовий», *hourly* «годинний, щогодинний, постійний»;

3) матеріальні предмети та абстрактні поняття. Наприклад: *earthly* «земний, суєтний, землистий», *heavenly* «небесний», «божественний»;

leisurely «на дозвіллі, неквапливий», «пожвавлений, веселий; яскравий», *lively* «красивий, приємний на вигляд», *worldly* «мирський, світський».

Серед прикметників на *-ly* є багато таких, що утворені від ад'єктивних основ [8]. Наприклад: *kindly* «добрий, доброзичливий» (пор. *kind* «добрий, сердечний»), *lowly* «що займає низьке положення, скромний» (пор. *low* «низький»), *poorly* «нездоровий» (пор. *poor* «бідний, нещасний»).

Суфікс *-ly* у прислівників [8] походить від староанглійського *-lice*, що виник із *-lic* (суфікс прикметників *-ly* + суфікс прислівників *-o*, який спочатку перейшов у *-e*, а до середньоанглійського періоду зовсім зник). Наприклад: *leoth-lice* > *lightliche* > *lightly* «злегка, неважко, легко»; *leof-lice* > *leofliche* > *lovely* «з любов'ю, охоче»; *swet-lice* > *sweetly* «солодко, мелодійно».

Значення прислівникового суфікса *-ly* також у деякій мірі відрізняється від значення суфікса прикметників: «таким способом, виглядом або чином, як на те вказує словотворча основа». Наприклад: *separately* «окремо», *truly* «правдиво», *fiercely* «люто», *readily* «охоче, швидко».

У результаті ад'єктивації прислівників на *-ly* та адвербіалізації прикметників на *-ly* в сучасній англійській мові зустрічається багато слів з цим суфіксом, які можуть вживатися і в ролі прикметників, і в ролі прислівників. Наприклад: *kindly* (*adj.*) «добрий, доброзичливий; приємний» та *kindly* (*adv.*) «доброзичливо, люб'язно»; *sickly* (*adj.*) «хворобливий, нездоровий; нудотний» та *sickly* (*adv.*) «хворобливо»; *poorly* (*adj.*) «нездоровий» та *poorly* (*adv.*) «мізерно, жалюгідно, погано».

Суфікс прислівників *-ly* є живим, хоча й малопродуктивним; це пояснюється тим, що в сучасній англійській мові з ним конкурує його синонім – суфікс *-like*, який має майже схоже з ним значення та вживання.

Наприклад: *fatherly* — *fatherlike* «батьківський»; *womanly* — *womanlike* «жіночий, притаманний жінці» [7].

Аби визначити частотність вживання денумеративів із суфіксом *-ly* була проведена вибірка з 1400 прикладів із художніх текстів англійською мовою. Кількість повнозначних слів (x_1) у вибірці становила 1085, а службових (x_2) — 315. Якщо визначити співвідношення вживання

повнозначних та службових слів за допомогою формули $f = \frac{x_1}{x_2}$, $f = \frac{1085}{315} = 3:1$, можна зробити висновок, що повнозначні слова вживаються у три рази частіше, ніж службові.

Денумератив *only* — це вторинне утворення від *one* + *like*. Слово походить від староанглійського варіанту *anlic* (*an* → *ONE* + *lic* → *LY*). У залежності від функціонального навантаження в художньому дискурсі дана одиниця може виступати як самостійною частиною мови, так і службовою.

Прикметник *only* утворюється шляхом афіксації і позначає «єдиний, виключний». Пор.: *And Maria adored her **only** son and could never see any fault in him (10, c. 15). Was that the **only** reason (9, c. 218)?*

Прислівник *only* є результатом конверсії. Пор.: *Her oval face with its slightly patrician nose, and her rosebud mouth and expressive hazel eyes had **only** improved with maturity (9, c. 29)*. Вищенаведені приклади свідчать, що в реченні відчислівникова лексема *only* часто знаходиться у постпозиції займенника та у препозиції дієслова або іменника.

Денумератив *only* також зазнав конверсії: **adjective** → **adverb** → **particle**. Його інволюція позначена втратою лексичного значення та набуттям сили інтенсифікації. Пор.: ***Only** four years older than her five and twenty, he seemed a decade older than that (9, c. 26). **Only** Lady Georgina remained unsmiling, she looked at him, her eyes narrowed a little (9, c. 223)*. Ця частка,

одна із найпоширеніших у сучасній англійській мові, найчастіше виконує обмежувальну або емпатичну функцію і стоїть перед дієсловом-присудком, а не тим словом, до якого безпосередньо відноситься. Наприклад: *You mean you don't enjoy it? –Enjoy it? Are you kidding? I **only** do this for my health* (10, с. 89). *You really should knock before coming in. It's **only** polite.* (10, с. 78).

Зазначена лексема, поєднуючись з іншими словами, утворює складені частки, наприклад, обмежувальну **only just**. Пор.: *I have a scholarship – and you can **only just** live on it* (9, с. 176). *There's no money at home – and I **only just** managed to get this scholarship* (10, с. 13).

Складена частка **only too** підсилювальна, за значенням наближається до англійського прислівника *very*, хоча, на відміну від нього, несе в собі додаткове імпліцитне значення – «особа, яка говорить, вважає щось несподіваним (для себе чи співбесідника), або вартим жалю». Пор.: *He will be **only too** pleased to do me a favour* (10, с. 116).

До комбінаторики *only* належать, поміж іншим, числівники та денумеративи. Наприклад: *... but it was plain their marriage was **only one** of duty and there was nothing between them but ill-concealed contempt* (10, с. 270). *...when, for instance, she put down sheets of newspaper after scrubbing the kitchen floor, or – **only once**, and that was in an emergency – popped out to the shop wearing a scarf over her curling-pins* (10, с. 21).

За допомогою конверсії денумератив *only* зазнає ще одного етапу перетворень: **particle** → **conjunction**. Серед денумеральних сполучників виокремлюються пари **when only** та **if only**. Наприклад: ***When only** I come I do my bit. **If only** I come I do my bit* (6, с. 445). ***If only** there was a way to copy the letters and then I could add my signature and be done with it!* (9, с. 259).

У першому випадку лексема *only* є спустошеною, бо слово *when* семантизує значення *коли*, а *only* зберігає діахронічну пам'ять

інтенсифікатора. У двох наступних реченнях *only* підсилює значення *якби*, тобто лексема *only* має інволюційну тенденцію, коли лексичне значення розвивається у синтаксичному функціонуванні.

Only входить до структури складного сполучника *not only... but also*. Наприклад: *She wrote not only the text, but also selected the illustrations* (10, с. 190). До того ж, дана одиниця вживається у сполученні *only then*. Пор.: *Only then did she realize that her father loved her with all his heart* (9, с. 254).

Морфема *-ly* є структурним компонентом ад'єктивних одиниць на позначення поодинокого та одиничного – *lone, alone, lonely*. Щодо слова *loneliness*, воно віддзеркалює вектори сукцесивності секондарних конструювань (*one – lone – lonely – loneliness*). Наприклад: *A wave of loneliness washed over her and she fought it down* (9, с. 124). *But it did not help the sudden surge of loneliness that overwhelmed her* (9, с. 130).

Прикметник *lonely* утворений шляхом афіксації: *lone + ly*. Наприклад: *She felt lonely, when he was outside the estate* (9, с. 59). *I often feel alone, although I'm not lonely* (9, с. 76). Зустрічаються випадки, коли слово «*lonely*» представлено субстантивованим прикметником. Наприклад: *I decided, with the faint, impersonal callousness of the lonely, that if he were as good as his word, and turned up in the morning, I would begin to like him* (9, с. 286).

Підрахунки кількості денумеративів *only* та *lonely* у частиномовному представленні дають змогу стверджувати, що ад'єктивний характер деривації ілюструється в кожному третьому прикладі, а адвербіальний – у кожному четвертому. Денумеративи-сполучники зустрічаються в кожному шостому прикладі, а денумеративи-частки – в кожному першому. Службові денумеративи виступають засобами синтаксичного зв'язку; інтенсифікаторами змісту слів, словосполучень. Вони слугують мовленню і прозора вказують на кінцевий статус числівників, тобто на загальний закон мовознавства – еволюцію слів, їх інтеграцію з інволюцією.

Таким чином, результати дослідження переконують, що система числівників та відчислівникових секондарних утворень не є закритою системою, вона постійно доповнюється. Нумеральна родина розростається за рахунок похідних одиниць – дериватів, які, зберігаючи сему числа, підлягають формальній та семантичній девіаціям. Денумератив *only* виявляє ширшу частиномовну представленість, ніж лексема *lonely*. Онтологія морфеми *-ly* як одного з засобів деривації є свідченням значних змін, що відбулися в процесі її еволюції. Перспективою дослідження можуть стати дослідження етимології інших відчислівникових похідних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Проблема числа // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка / Н. Д. Арутюнова. – М.: Индрик, 2005. – С. 2-21
2. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Е. А. Земская. – М: Наука, 1992. – 221 с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган. – 2-ге видання. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 368 с.
4. Швачко С. О. Навчити вчитися: посібник / С. О. Швачко. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 133 с.
5. Швачко С. О., Баранова С. В., Кобякова І. К. Числівник англійської мови: посібник / С. О. Швачко, С. В. Баранова, І. К. Кобякова. – Суми: СумДУ, 2010. – 170 с.

6. Шуменко О. А. Словотворчі потенції англомовних денумеративів / О. А. Шуменко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. - № 8. – С. 445-447

7. ua-referat.com / Суфіксальна_система_сучасної_англійської_мови

8. <http://www.homeenglish.ru/Texteliseeva.htm>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Ann Elizabeth Cree "The Dukes's Mistress". – Great Britain: Mills & Boon. – 2002. – 299 p.

10. Danielle Steel. Heartbeat. – Great Britain: Bantam Press, 1991. – 432 p.

Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Вип. 653 : Германська філологія. – Чернівці : Вид-во ЧНУ, 2013. –С.26-32.